

Újratervezett életműkiadás

Bibó István írásai 12 kötetben

Bibó István munkái. Centenárium sorozat. 1–12. köt. Argumentum Kiadó – Bibó István Szellemi Műhely, Budapest, 2011–2012.

A Bibó István Szellemi Műhely és az Argumentum Kiadó nagy vállalkozásba fogott Bibó születésének századik évfordulója alkalmából: tizenkét kötetben megjelentette Bibó István munkáit. A sorozat – Dénes Iván Zoltán, a sorozat szerkesztőjének szavai szerint – még nem tekinthető Bibó művei kritikai kiadásának, de nagy lépés lehet afelé, hogy egyszer a kritikai kiadás is elkészülhessen.

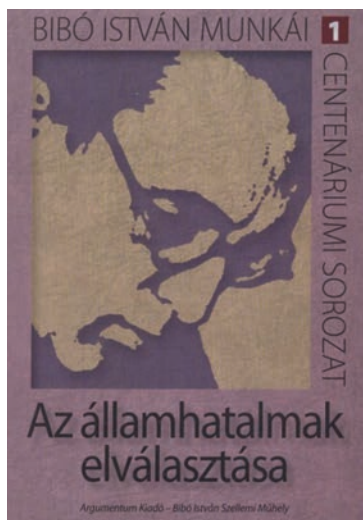
A sorozatszerkesztő és az egyes kötetek utószavait is író, a szerkesztésben közreműködő munkatársai – Karácsony András, Percz László, ifj. Bibó István, Kardos Gábor, Balog Iván, Kovács Gábor és Hanák Gábor – arra törekedtek, hogy Bibó munkásságának nagy témái szerint csoportosítsák a gondolkodó írásait. Az így létrejött tizenkét kötet ennél fogva jelentősen különbözik az eddigi életműkiadásoktól. Mind az Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem, mind a Magvető Könyvkiadó négy-négy kötetes kiadása a nyolcvanas évek szükség- és kényszerei között született meg, szerkesztőinek keskeny pallón kellett egyensúlyozniuk, hogy céljaikat leginkább elérhessék. A berni kiadás (*Bibó István összegyűjtött munkái*, 1–4. köt., 1981–1984) elindításával még maga a szerző bízta meg a szabadegyetemet 1978-ban, majd Bibó egy évvel később bekövetkezett halálakor fogalmazódott meg a minél teljesebb életműkiadás szándéka, eredetileg három kötetben. A szerkesztők

célja az lehetett, hogy az emigrációban vagy az anyaországban élő magyar olvasót leginkább érdeklő írásokat adják közre: így születtek a tematikus válogatások, és ráadásként a negyedik kötet. A budapesti kiadás (Bibó István: *Válogatott tanulmányok*. 1–4. köt. 1986–1990) eredetileg szintén háromkötetesre tervezett vállalkozása

versenyezni akart az egyre porózusabbá váló vasfüggöny résein át hozzánk is eljutó berni kötetekkel, ezért a válogatást időrend szerint tagolta, és a szövegeket bőséges jegyzetanyaggal látta el, illetve ahol a berni kiadás csak részleteket közölt, ott teljes szöveget jelentetett meg. Mégsem volt igazán versenyképes, hiszen 1986-ban ki kellett hagynia az 1956-os forradalom dokumentumait és a forradalmat érintelő visszaemlékezéseket. A két kiadás vetélkedése 1990-ig tartott, amikor a szabadegyetem újranyomtatta és *Különbség* címen kiadta a berni kötetek mindazon szövegeit, amelyek a budapesti első három kötetben

nem jelentek meg, a Magvető pedig kiadta a negyedik kötetet, benne a korábban mellőzött írásokkal. Az az olvasó, aki az első és a második nyilvánosság közötti falak eltűnésével egyidejűleg mindkét kiadáshoz hozzájutott, a két kiadó versengésének egyértelmű nyertese volt, ugyanakkor igaz, hogy a fent vázolt feltételek között megszületett életműkiadások újratervezése mára halaszthatatlanná lett.

A Bibó István Szellemi Műhely kiadása arra törekszik, hogy egyesítse mind a berni, mind a budapesti kiadás erőseit, és megjelenítsen valamit annak a tudományos kutatásnak az eredményeiből is, ami az elmúlt húsz



esztendő során zajlott. Az életművet tematikus válogatásokban rendezte el, megkönnyítve ezzel az olvasó dolgát. Néhány kötet címe magáért beszél. Az 1956 címet viselő 4. kötet például időrendbe állítva tartalmazza Bibónak a forradalom napjaiban írt fogalmazványait és leveleit, a híres november 4-i *Nyilatkozatot*, a forradalom leverése utáni feljegyzéseket, a Bécsben publikált *Emlékiratot*, a fogoly Bibó kihallgatási jegyzőkönyveit (majd' 250 oldalon!), a szabadulása után más elítéltek ügyében írt leveleit, az 1977–78-ban készült interjúsorozat ide tartozó szakaszát, *Az 1956 utáni helyzetről* címmel ismeretes legkésőbbi visszaemlékezés egy részletét, végül ifj. Bibó Istvánnak *A század legizgalmasabb szocialista kísérlete* című utószavát. Hasonlóan transzparens a 8. kötet címe: *Zsidókérdés*, és hasonlóan átfogó igényű az itt található válogatás, amely a fiatal Bibónak és a később munkaszolgálatosként elpusztult barátjának, Reitzer Bélának a Márciusi Front programtervezetéhez írott javaslataival kezdődik, és az 1948-ban írott nagy munka után közli az 1974-ben befejezett, *Bénultság*-könyv ide tartozó fejezeteit, néhány kisebb írást, végül a téma szakértője, Balog Iván értő utószavát. Rövidebb időtávot fog át a 2. kötetbe sorolt anyag: a *Politikai hisztériák* az 1944-ben befejezetlenül maradt, de így is közel 300 oldalnyi *Békecsinálók* könyve előtt és után csak néhány rövidebb írást közöl, az utolsót 1949-ből. Mindez persze nem jelenti azt, hogy Bibót a politikai hisztéria jelensége később nem foglalkoztatta, csak magát az 1943–44 folyamán alkalmazott kifejezést nem használja többé – hogy miért nem, arra nézve nem találtam nála utalást, talán a kifejezés folyékonyága, félreérthetősége, esetleg pejoratív, megbélyegzésre lehetőséget adó tartalma zavarta. Hogy a bizonytalan kifejezés segítségével milyen lényeges dolgokról beszélt, azt Dénes Iván Zoltán utószava meggyőzően mutatja meg.

Más kötetek Bibó egy-egy ismertebb tanulmánya alapján kapták a címüket. *Az állambatalmak elválasztása* című 1. kötet Bibó 1947-es akadémiai székfoglaló előadása, *Az állambatalmak elválasztása egykor és most* témája szerinti írásokat gyűjt egybe, amelyben kisebb írások mellett helyet kap 1933-as diplomamunkája,

a *Kényszer, jog, szabadság* teljes szövege is. Karácsony András utószava – *Jogtudósból politikai gondolkodó* – a fiatal Bibó érdeklődésének talán legfontosabb változását tárja fel. Hasonlóan koncentrált *A magyar demokrácia válsága* címet viselő 3. kötet anyaga, amelynek utószavában Percz László Bibó koalíciós válságelemzésének kereteit és hangsúlyait értelmezi. Az 5. kötet, *A kelet-európai kisállamok nyomorúsága* a címadó tanulmánnyal kapcsolatos néhány rövid írás mellett egy megrendítő feljegyzés- és levélgyűjteményt is tartalmaz, amely bemutatja, hogyan kísérelt meg Bibó közbenjárni 1949 tavaszán egy tévedés alapján, ártatlanul halálra ítélt ismerőse ügyében. Fáradozása hiábavalónak bizonyult, az ítéletet végrehajtották. Nyomorult, kelet-európai történet ez is, amely, ha lehet, még inkább kiemeli Bibó határokat feszegető elszántságát.

A recenziens érdeklődésére talán leginkább *Az európai politikai fejlődés értelme* című 9. kötet tart számot: ebben kaptak helyet azok az írások, amelyek Bibó keresztény hitének a tartalmáról tanúskodnak. Itt olvasható Karl Mannheim kései esszégyűjteményének lelkes és részletes ismertetése, amelyben az akkor harminckét éves, még mindig formálódó politikai gondolkodó először foglalkozik komolyan a kérdéssel, hogy vajon milyen lehetőségei volnának a kortárs kereszténységnek a társadalom önismeretének és integritásának erősítésében akkor, ha Krisztus intenciója szerint élne. Ehhez a témához majd harminc évvel később, az európai társadalomfejlődés értelmét feszegető összegző esszéjében tér vissza. Itt olvasható az utópia mintájára kigondolt uchrónia arról, hogy mi lett volna, ha a 15. században győz a zsinati mozgalom. Ebben a kötetben kaptak helyet az erőszakot elutasító Istent kereső versek elemzései s a képzelt vita Németh Lászlóval, amelyben Bibó amellet érvel, hogy VII. Gergely nem vétett, amikor megbocsátott IV. Henriknek, hiszen pápaként, a lelki hatalom képviselőjeként nem tehetett mást. Kovács Gábor pedig utószavában meggyőzően érvel amellet, hogy Bibó nem naiv volt, mint többen ma is hiszik, hanem a reális utópia mestere.

Sok olvasó számára pedig az igazi csemege minden bizonnyal a *Visszaemlékezések* című sorozatszáró kötet

lesz. Az 1976 és 1978 között született életútinterjúk és a hozzájuk kapcsolódó kiegészítések feltárják a Bibó tetteit és gondolatait irányító személyes motivációkat. Ehhez a kötethez Hanák Gábor írta az utószót, aki tagja volt az interjút készítő forgatócsoportnak, s aki most nemcsak az egykori beszélgetések néhány fontos, eredetileg nem eléggé hangsúlyozott aspek-

tusára világít rá, hanem egy közel egyórás felvételt is közkinccsé tesz. Bibót látni és hallani is különleges élmény mindazok számára, akiket a gondolatai már megszólítottak. A 12. kötet ennél fogva nemcsak lezárja a sorozatot, de újabb reflexiókat kiváltó recepció kiindulópontja is lehet.

Csepregi András

Püspökké lenni Isten vagy az állambiztonság kegyelméből?

KORÁNYI András: *Hanem szeretni is. Káldy Zoltán püspöki szolgálata itthon és külföldön*. Luther Kiadó, Budapest, 2012.

Jelentős vállalkozásba fogott a Luther Kiadó, amikor *Egyház a szocializmusban* címmel új sorozatot indított útjára. Az itt megjelentetni kívánt kötetek a korszak egyháztörténetének bemutatását, a Magyarországi Evangélikus Egyház történetének a megismerhető források tükrében való feldolgozását ígérik. Mindezen szándékáról azonban maga a kiadó nem szól, hanem a beharangozást rábízta a sorozat első kötetének szerzőjére, Korányi Andrásra, aki igyekszik is a munka bevezetőjében, a *Hangütésben* mindezeknek eleget tenni. A kötet külleme tetszetős, jó kézbe venni, ám ha az olvasó a könyvespolcára kívánja tenni, sajnos rögtön szembetűnik egy apró hiba: a könyv gerincére írt címből kimaradt egy betű, így lett belőle *Hanem szertni is* a *Hanem szeretni is* helyett.

Nagy fába vágta Korányi András írói fejszójét azzal, hogy Káldy Zoltánról, a Déli Evangélikus Egyházkerület püspökéről írt monográfiát. Hiánypótló munkáról van szó, ahogy a szerző is megfogalmazza bevezetőjében: igyekszik a püspök pályaképét életszakaszonként a források segítségével bemutatni. A sokat sejtető cím – *Káldy Zoltán püspöki szolgálata itthon és külföldön* – egy teljes Káldy-biográfiára enged következtetni. Ez azonban sajnos nem így van. A címmel ellentétben ugyanis a kö-

tet túlnyomó része a püspök külügyi tevékenységének szentel figyelmet, s emellett szinte elsikkadnak a hazai történések, pedig az olvasó legalább annyira érdeklődne a magyarországi vonatkozások iránt is. Sőt lehet, hogy a korszakot átélők, megélők szívesebben is olvasnának Káldy hazai egyház vezetői tevékenységéről. Természetesen a szerző érdeklődése valamilyen szinten meghatározhatja – sőt meg is kell hogy határozza – a könyv tartalmát, de a cím alapján feltétlenül azt várnánk, hogy legalább egyenlő arányban kapjunk információkat Káldy Zoltán kül- és belföldi szerepvállalásáról. A másik – valószínűleg könnyebben kivitelezhető – megoldás természetesen az lehetett volna, ha a szerző leszűkíti a címet a külföldi történésekre.

A hangsúly megítélésünk szerint nemcsak ezen a téren, de a törzsszöveg és a függelék tekintetében is felbillent, hiszen a fele-fele arány szinte a forrásgyűjtemény irányába viszi el a kiadványt. A kiadónak és a szerzőnek talán érdemes lett volna megfontolnia, hogy a Kádár-korszak evangélikus egyháztörténetét fémjelző személyiség életművét két kötetben mutassa be: egy hosszabb, a hazai eseményeket is magában foglaló történeti, egyháztörténeti munkában és egy ezt kiegészítő forráskötetben. Mindezzel együtt a dokumentumok hitelesen támasztják alá a könyv tartalmát; különösen kiemelendő közülük Dóka Zoltán hévízgyörki lelkész nyílt levele, amelyben a diakóniai teológia kapcsán a korabeli őszintén egyházi közhangulatot kritizálta.

A források közé a szerző ugyanakkor beemelhetett volna „Pécsi” fedőnevű ügynök – azaz Káldy Zoltán – szép számú jelentései közül néhány jellemző példát, továbbá az Állami Egyházügyi Hivatal vonatkozó iratait is.

Korányi András könyvét forgatva az olvasónak olyan érzése támad, mintha bizonyos témákat bővebben kifejtene, esetleg ismerne a szerző, míg más kérdéseknél adós marad a magyarázatokkal. Ezt támasztja alá, hogy a részletesen tárgyalt fejezeteknél ugrásszerűen megnő a lábjegyzetek száma (*Világgyűlés Budapesten* című fejezet), míg más helyeken egy monografikus igénnyel megírt életrajzhoz képest szinte alig vagy egyáltalán nem találkozunk velük.

A szerző időrendi sorrendben haladva, szakaszokra bontva mutatja be Káldy Zoltán pályáját, elsősorban a nemzetközi szinten kifejtett tevékenységét. A püspöki kinevezésig tartó életutat azonban mindössze két oldalban foglalja össze, s nem tudható, hogy ennek a források hiánya az oka, vagy esetleg más szempontok vezethették a szerzőt, mivel a fejezet főszövegében erről nem esik utalás, lábjegyzetet pedig hiába keresünk. Bár a műben előkerül a Déli Egyházkerület megszüntetésének a kommunista államvezetés részéről felmerült gondolata, szó esik arról, hogy Káldynak nemcsak jobb-, hanem baloldali ellenzéke is volt az egyházon belül, továbbá, hogy 1949-ben kiállt Ordass Lajos püspök mellett annak bebörtönzésekor, mégis úgy tűnik, mintha Káldy élete csak 1958-tól tartogatna érdekes információkat az olvasó számára. Pedig a püspöki kinevezés előtti majd’ negyven évben is bizonyára akadtak olyan események, amelyek segítenének megérteni Káldy Zoltán püspöki tevékenységét.

Korányi körültekintően ír az 1958-as év eseményeiről; ismertette azt a furcsa *ex lex* állapotot, amelynek során Dezséry László volt püspököt ugyan visszahelyezték tisztségébe, ám egyúttal le is mondott, s mindezek

eredményeként kerülhetett Káldy a püspöki stallumba. Ezzel szemben Korányi nem hangsúlyozza azt a tényt, miszerint Káldy ekkor már a kádári állambiztonság „Pécsi” fedőnevű ügynöke volt, azzal az elsődleges feladattal megbízva, hogy a forradalom leverését követően végrehajtsa az evangélikus egyházon belüli tisztogatókat. Valójában ez a lépés, illetve döntés nyitotta meg számára az utat a püspöki székhez, hiszen abban az időben az állami akarat ellenében senki sem lehetett vezető. Korányi András igyekszik érzékeltetni, hogy Káldy csak annak fejében kaphatta meg kinevezését, hogy vállalta ezt a szerepet, vagyis fellépett az 1956-os forradalom és szabadságharcban részt vett vagy a mellett kiállt teológusokkal, lelkészekkel szemben. Azonban mindezek részletes kifejtése elmarad a könyvben, jóllehet ezt legalább olyan érzékletesen megtehetette volna, mint ahogy tette azt a Lutheránus Világgyűlés világgyűlésének megszervezésével kapcsolatban. A könyv

mindenesetre azt sugallja, hogy a püspöknek nem volt más választása sem a retorzió végrehajtása terén, sem az ügynökkérdésben. Nem számol azzal az opcióval, hogy nem volt kötelező elfogadni a püspöki stallumot, hiszen közhelyszerű, mégis igaz megállapítás, hogy „mindig volt választási lehetőség”. A szerzőnek jobban górcső alá kellett volna vennie azt a skizofrén pszichológiai helyzetet is, amelyben Káldy ügynökként „kisember”, akit tartótisztje marionettbábuként irányít, egyházi tisztviselőként pedig „nagy”, aki gyakran vehemens kirohanásokkal illeti beosztottjait. Érdemes lett volna továbbá röviden bemutatni azokat az állambiztonsági tiszteket, akik ügynöküket feladattal látták el, majd beszámoltatták azok végrehajtásáról: milyen közezből érkeztek, milyen tudással voltak felvértezve, valóban ők irányították-e a püspököt, vagy esetleg ennek fordítottja is megtörténhetett?





Kiseb hibaként könyvelhető el, hogy a szerző az állambiztonsági források jelzeténél pontatlan, lemarad a dokumentum helyét a levéltári rendszerben jelző törzsszám, helyesen: Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL) 3.1.2. M-32401. Súlyosabb gond, hogy a szerző a 13. lábjegyzetben Káldy beszerzési dossziéjára hivatkozik. Ez nyilván számos információt, adatot tartalmazhatott ügynöki tevékenységére, elsősorban a beszerzésének körülményeire vonatkozóan, azonban a hivatkozott dosszié nem található az ÁBTL állományában.

A szerzőnek jeleznie kellett volna, hogy Káldy Zoltán 1971-es országgyűlési képviselővé történt megválasztása során kérte az állambiztonsággal való kapcsolatának átalakítását. Konkrét források híján ugyancsak valószínűsíteni tudjuk, hogy az ő kérésére tartották vele a továbbiakban társadalmi kapcsolatként a kontaktust, és kaptak tőle kötetlenebb, a dekonspirálódás kisebb veszélyét magában rejtő módon információkat, amelyek azonban ugyanúgy szolgálhatták az állambiztonság és a pártállam érdekeit, mint az ügynöki jelentések.

Hiányosságként jelentkezik továbbá, hogy Káldy jelentésein kívül Korányi nem használja fel más korabeli állami szervek iratait (Állami Egyházügyi Hivatal, politikai rendőrség). Jóllehet több száz oldalnyi, a protestáns nemzetközi szervezetekkel és a prágai Keresztyén Békekonferenciával kapcsolatos állambiztonsági iratanyag található az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára őrzésében, amelyekre egy dosszién kívül nem történik utalás a könyvben. Pedig ezek segítségével az olvasó megismerhetné és jobban megérthetné az állampárt által a kitűzött egyházpolitikai célok megvalósítása érdekében, olykor titokban folytatott játszmák hátterét, az eddig nem ismert eszközöket. Sajnos a kötetben sok apróbb tévedés is szerepel, például a 183. lábjegyzetben szereplő Gunnar Stålssett nem volt tagja a Kornvald-kormányának, hanem „csak” a Vallás- és Oktatásügyi Minisztérium államtitkára volt 1972 és 1973 között.

A szerző a keresztyén békekonferenciáról írtak során – amikor arról számol be, hogy a szervezet megalá-

ulásának célja az atomveszély elhárítása és a nemzetközi leszerelés hangsúlyozása volt – nem alkalmazta kellő mélységben a történeti forráskritikát. Meg kellett volna ugyanis jegyeznie, hogy ez a békepapok által életre hívott bábszervezet, a kétpólusú világrendnek megfelelően, a szocialista tábor kreációja volt, annak ellenére, hogy sikerült nyugati teológusokat is megszereznie a maga számára. A püspök nemzetközi elismertségének a hatvanas évek első felében való bemutatásakor pedig a szerző nem ír arról a valós történelmi helyzetről, miszerint a dán és a finn egyház képviselői csak kénytelen-kelletlen álltak szóba Káldyval, pusztán azért, mert reálpolitikusok voltak, és belátták, hogy az Ordass-éra egyhamar nem köszön majd vissza Magyarországon.

Korányi András a könyv mélységének megfelelően ismerteti a Káldy által meghirdetett diakóniai teológiát, továbbá a püspök nemzetközi tekintélyének növekedését, amely a Lutheránus Világszövetségben (LVSZ) végbement változásoknak volt köszönhető. Jól szemlélteti az Egyházak Világtanácsában keletkező feszültségeket, amelynek középpontjában az a kérdés állt, hogy volt-e vallásszabadság Kelet-Közép-Európában. A kötet talán legjobban kidolgozott fejezetében ugyanilyen alapossággal szól az LVSZ 1984-es budapesti világgyűléséről, ideértve az előkészületeket és Káldy LVSZ-elnökké való választásának leírását is. Jogosan tér ki a nemzetközi szinten még ekkor is megfigyelhető Káldy-ellenes averziókra, valamint az LVSZ-főtitkárral való konfliktusra is.

Összességében véve a szerző célkitűzései dicséretesek: jó stílusban, közérthetően megfogalmazott, pontatlanságai ellenére is hasznos munka, hiszen Káldy Zoltán püspök külügyi tevékenységéről mindeddig ilyen átfogó könyvet még nem írtak. E kötet alkalmas a felvetett kérdések továbbgondolására, újraértelmezésére, ugyanakkor biztosra vehető, hogy további kutatásokra van szükség ahhoz, hogy az utókor Káldy-képe megfelelően árnyalt és sokszínű legyen – úgy a hazai, mint a nemzetközi egyházi életben betöltött szerepének bemutatása terén.

Csatári Bence – Vörös Géza

„Ábrahám-vallások” az arany középkorban

Az arany középkor – zsidók, muszlimok és keresztények. Sorozatszerkesztő: Babits Antal. Logos Kiadó, Budapest, 2012.

Voltak idők és helyek, amikor és ahol a sötétséget a tudás, a kultúra, a tolerancia és az együttműködés fénye világította meg. Bearanyozta, és így néhány rövid évszázadra többé-kevésbé zavartalanul megvalósulhatott az „Ábrahám-vallásoknak” nevezett három nagy monoteista vallás bizonyos fajta együttműködése. Az Ibériai-félszigeten, Kasztíliaiban létrejött az álom, melyet a könyv címlapján látható három vallási jelkép, a Dávid-csillag, a kereszt és a félhold egymásmellettségeinek békéje jelent.

Az „Ábrahám-vallások” együttélésének ez a kora egyedülálló a történelemben. A *Historia – Diaspora* sorozat 14. kötetében nyolc kortárs és egy a 19. századból meginvitált vallásbölcész tanulmányát olvashatjuk. Ki-ki a három nagy monoteista vallás valamelyikét képviseli. Keresi, felfedezi, meghatározza vagy körülírja azt az Istent, aki végső soron mindnyájuknak közös és egyetlenegy.

Simon Róbert, Balázs Gábor, Staller Tamás, Babits Antal, Tatár György, Fabiny Tibor, Nyirkos Tamás és Klima Gyula társaságába egyikük – aki egyben a kötet szerkesztője is, Babits Antal – meghívta néhai Kaufmann Dávidot. Nem kétséges, hogy a vallásbölcselet embereinek ez a korokon átívelő időtlensége más találkozásokat is indokolt volna, és csak a kötet fizikai határai döntötték el, hogy nem így történt. Gondolatfűzésük, a kifejezhetetlen meghatározni igyekvő, az emberi befogóképesség peremén egyensúlyozó tudományos nyelvezetük próbára teszi a magyar nyelv tűrőképességét.

Az Almohádok támadásai elől családjával még gyermekként Egyiptomba menekült Mose ben Maimon

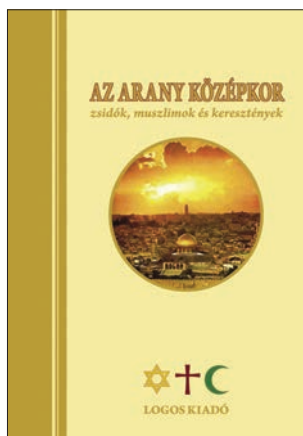
(Maimonidész) rabbi, vallásfilozófus, Szaladin szultán udvari orvosa volt az, aki bölcséleti rendszerében olyan istenképet épített fel, amely először tette lehetővé Isten ideájának megértését a tudomány eszközeivel. Az Ősalkotót, aki a semmiből, talán az ősröbbanás előtti időkben volt kozmikus magányosságát megelégedve, teremtésbe kezdett. Aki meghatározhatatlan, körülírhatatlan, és csak negatív attribútumokkal érzékeltethető, a kombinációk milliárdjainak elvetése által. A cél

a hozzá vezető út maga. A maimoni galaxis a középkorral foglalkozók számára megkerülhetetlen. Szinte mindenki a vonzáskörébe kerül, kering körülötte, mint egy bolygó, hódol neki, értelmezi, eszméit tovább szövi. „Ha Maimuni néhány évszázaddal előbb élt volna (...) vagy néhány évszázaddal később (...), arra törekedett volna, hogy »ismeret- vagy tudástant« dolgozzon ki a hittan vagy teológia megalapozására” – állítja Staller Tamás, majd nem kis meglepetésünkre hozzáteszi: „Persze (...) ha nem lett volna zsidó.” Maimon rendszerében a görög

filozófia találkozik a Sínai-hegyen kinyilatkoztatott egyistenhittel. Nála a Bibliában lefektetett próféta hit képes feloldani a görög indíttatású racionalitást.

Az egyes tanulmányok rendkívül magas színvonalat képviselnek. A nyelvezetük hajlékonysága és rugalmassága mesteri. Olyan írások ezek, melyeknek egyes részleteit újraolvasva újabb és újabb aspektusok tűnnek elő, villannak fel. Vérbeli szellemi kaland olvasni, többek leszünk általa: „alternatív felsőoktatási tankönyv, forráskiadvány a monoteista vallások tanulmányozásához” – olvashatjuk a belső borítón szerényen megbúvó mondatot. Igényes tankönyv, a címlapján Jeruzsálem kör alakú keretbe foglalt miniatúrájával. Könyvespolcunk ékessége lehet.

Magén István



A nagy és dicsőséges – egy másik perspektívából

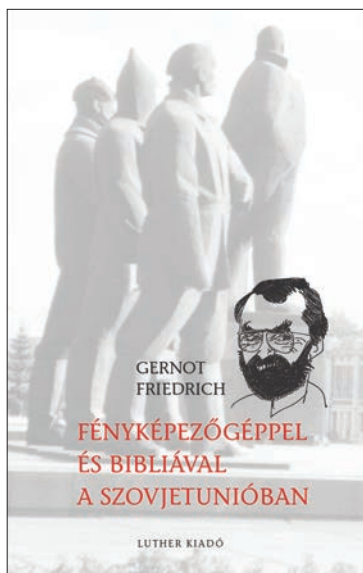
FRIEDRICH, Gernot: *Fényképezőgéppel és Bibliával a Szovjetunióban*. Luther Kiadó, Budapest, 2007.

A mi generációnk még abban a korban született és nőtt fel, amikor ilyen, a címben szereplő emberi jelzőkkel ruháztak fel egy mesterségesen és erőszakkal létrehozott államalakulatot. Sőt sokszor zengtük harsányan: „...népek barátságát vívtad ki Te!” (Részlet a szovjet himnusz magyar fordításából.) De hát milyen is volt valójában ez a barátság a közös külső, de számtalan belső határ közé kényszerített népek között?

Azon kevesek, akik lábukat tehették a Szovjetunió földjére, ebből nem sokat tapasztalhattak. Én ezek közé tartozom, osztálykirándulásunk során 1983 nyarán szálltunk le a Seremetyevo dvá betoncsíkján. És aztán sorban jöttek az élmények... Ha jól emlékszem, a programot csomagban kaptuk, nem volt választási lehetőségünk. Vásárlás a GUM-ban, több óras sorban állás az ismeretlen katonai sírjánál és a Lenin-mauzóleumnál, majd végigvonultunk a Kreml falánál, ahol akkor már Leonyid Brezsnyev is nyugodott. Leningrádba az utat a Krasznaja sztrela expresszrel tettük meg éjszaka. Egyszer arra ébredtem, hogy állunk. Az ablakon kinézve döbbenet láttam, hogy a vonat szögesdrótos kerítések között vesztegel a „semmi közepén”, de a szerelvény két oldalán kutyás őrök vigyázzák a rendet. Vajon miért? De a legnagyobb döbbenetet az a tény okozta, hogy a Nyevszkij prospekt hatalmas templomában, a Kazanyi székesegyházban akkor a vallás és az ateizmus múzeuma volt látható. És mindezt egy kedves és figyelmes, idegenvezetőnek és tolmácsnak álcázott KGB-s kíséretében élhettük át.

Ezek a személyes élmények idéződtek fel bennem Gernot Friedrich könyvének olvasása közben, pedig ő egészen más céllal és más perspektívából látta az országot.

Ahogy a magyarországiak sokszor veszélyeket is vállalva igyekeztek kapcsolatot keresni és tartani erdélyi vagy felvidéki magyarokkal, ugyanúgy vette ő is a fejébe, hogy felkutatja a Szovjetunióban élő német evangélikusokat. Ennek történeti előzménye, hogy II. Katalin cárnő kezdeményezésére az 1760-as évektől kezdtek németek betelepülni a Volga vidékére. 1924-ben megalakult a Volgai Német Autonóm Szovjet Szövetségi Köztársaság. A II. világháború kitörése és a Szovjetunió németek általi megtámadása után a volgai németekkel szembeni bizalmatlanság általánossá vált. Egy 1941-es rendelettel kimondták a németek kollektív bűnösségét, és szétosztották őket, közel 1,5 millió embert Kazahsztán, Kirgizia, Tadzsisztán és a távoli Szibéria területén. Őket akarta megkeresni, velük akart közösséget vállalni ez a jénai evangélikus lelkész, Gernot Friedrich.



A könyve elején így ír: „Éveken át nem tudtam szabadulni a következő látomástól: kis országunkban úgy élünk, mint jól táplált, legfinomabb pontyok egy kis, zárt halastóban. Gondosan őrizve és ellátva, megóvva az egyéni kezdeményezések minden fáradtságától. Megkapjuk normálisan adagolt táplálékunkat – néha bizonyos ellátási hiányokkal. Kis, leánykolt kádunk langyos állóvizében élünk, és sejtelmünk sincs a nagy távolságokról, azok csábításáról, veszélyeiről. A távolságok a gátakon túl vannak. Ott élnek a karcsú pisztángok a hideg folyóvízben. Táplálékukat maguknak

kell megkeresniük, de szabadon átvághatnak minden patakon és folyón, egészen a távoli tengerig. Egész életemben nem szabadultam meg az ilyen hideg, szabad patakok utáni vágytól.” Volt tehát szerzőnkben kellően nagy kalandvágy is, amikor a hatalmas keleti ország után kezdett vágyakozni.

De adott volt a kérdés, hogyan lehet a „félte őrzött birodalomba” bejutni. Néhány sikertelen próbálkozás után a következő technikát alakította ki. Útlevelet kért Kínába vagy Mongóliába, amit a keletnémet hatóságok könnyedén megadtak, tudva azt, hogy a kiválasztott célszágok viszont nem engedélyezik majd a beutazást. Friedrich azonban nem is akart ezekbe eljutni, azonban így beléphetett a Szovjetunióba mint tranzitországba. Az 1968-as első sikeres kísérletét követően minden szabadságát ott töltötte hátizsákkal, rövidnadrágban, szakállasan.

Természetesen a megpróbáltatások sem maradtak el. Soha nem aludt szállodában, mert azoknak a vendéglistát le kellett adniuk a rendőrségen. Éjszakázott tehát pályaudvaron, útszélen, építkezéseken csövekben, hegyi kunyhókban, de egyre többször barátoknál is. Bejárta az államalakulat mind a tizenöt tagköztársaságát, eljutott a Kaukázusba szintúgy, mint Novoszibirszkbe. Egy olyan hírt meghallva, hogy „ahol az Ob derékszögben balra fordul”, lakik egy kisebb német közösség, repülön és csónakon kereste fel őket Szibéria északi, zord vidékén. Ahogy megtalált egy közösséget valahol, kapta sorra az új címeiket és neveket, így egyre több feladat nehezedett rá.

A könyv egyik legdrámaibb beszámolója egy „bibliaismereti vizsga”. Becsöngetett egy máshonnan kapott címre azzal, hogy egy Bibliát hozott. Rideg bizalmatlanság fogadta. Majd egy kétórás vallatás során felmérték a szentírásbeli jártasságát, és csak a végén, amikor már nem tudtak olyat kérdezni tőle, amire ne tudta volna a választ, merték elhinni neki, hogy nem provokátor, hanem az, akinek mondja magát. (Német anyanyelve mellett jól, de kis akcentussal beszélt az

oroszt, így leggyakrabban litvának gondolták.) Ekkor azonban óriási öröme váltott az elutasítás, nem győztek hálálkodni a legnagyobb ajándékért, az írott ígéért. „Bizonyára egyáltalán nem tudja fölmérni, micsoda értékes ajándékot hozott nekem. Nemcsak egyedül én fogom olvasni, hanem mások is jönnek majd hozzám a gyülekezetből, és együtt fogjuk olvasni, beszélni róla.”

Tevékenységére természetesen felfigyelt a KGB is. Előfordult, hogy elkapták, és fel akarták ültetni az első, Moszkva felé tartó vonatra, ő mégis az utolsó pillanatban felugrott az azonos peron mellől, de másik irányba induló szerelvényre. És hogy a célállomáson nem várták, az csak annak volt köszönhető, hogy ő a faggatásra a járat végállomását adta meg, pedig hamarabb leszállt. Megfigyelése aztán hazájára is átterjedt. Erről azonban nem ő, hanem a kötet előszavát jegyző püspöke, dr. Werner Leich ír: „Amikor a KGB az Állambiztonsági Szolgálatnak [Stasi] átadta jelentését, a lelkész különösen alapos megfigyelésben részesült, amitől aztán nem is szabadult többet. Fáradtságos tárgyalásokkal sikerült ugyan Friedrich lelkészt a kémgyanú alól fölmentetnem, de megfigyelése természetesen soha nem szűnt meg mindaddig, ameddig az NDK fennállt.” Azt már csak magyar olvasóként tehetjük hozzá, hogy mennyire más lehetett olyan egyházban élni, amelynek vezetője megmentette az állam karmaiból a lelkészeit, nem pedig inkább oda-lökte őket.

Gernot Friedrich nagyon rokonszenves stílusban ír. Nem kreál hőst önmagából, nem sorolja a személyi biztonságát veszélyeztető helyzetek sokaságát. Sőt sokkal inkább az az olvasó érzése, hogy bizonyos információkat meg sem említ, vagyis nem kapunk teljes, minden részletre kiterjedő választ a „Mégis, hogyan csinálta?” kérdésünkre. A kötet egy letűnt világba kalauzol, és talán az ilyen írások is hozzájárulnak ahhoz, hogy az soha ne térjen vissza.

Ifj. Zászkaliczky Pál

Halott(i) beszéd egy diktatúra haláláról

MÜLLER, Herta: *A róka volt a vadász*. Ford. Nádori Lídia. Chartaphilus, Budapest, 2010.

Az utolsó utáni pillanatig húzódott a recenzió alapjául szolgáló könyv elolvasása, illetve a cikk megírása. Pedig az irodalmi Nobel-díjjal kitüntetett Herta Müller könyve, *A róka volt a vadász* egyáltalán nem hosszú, mégis váratlanul nagy próba elé állított.

A nehézség nem a témában rejtett. Olyan időszakról van szó, amelyről már az én nemzedékemnek, a rendszerváltáskor felnőtté válóknak is személyes tapasztalatuk lehet: a Ceausescu-rezsim végnapjairól szól a történet, ráadásul Temesváron játszódnak az események. A 20. századi történelem legfontosabb helyszíneinek egyikén járunk, még ha ez csak lassan derül is ki a számunkra. Kíváncsi voltam, hiszen fontos lenne megérteni, hogy mindaz, amit a tévéből, ismerősök, erdélyi barátok elmeséléséből ismertünk, hogyan is működött belülről, hogy élték meg azok, akik benne éltek. Ilyen értelemben érdekesítő a könyv témája.

A történet maga valóban sokkoló, hiszen nemcsak az eseményekkel találkozunk, hanem azok lelki-hangulati hátterével is – azzal, ahogyan a résztvevők megélték. Hogyan lehet megélni és túlélni, hogy tudjuk, a Securitate rendszeresen jár a lakásunkban – ráadásul jeleket is hagynak maguk után, hadd tudja a megfigyelt állampolgár, hogy félnie kell? Hogyan lehet túlélni, hogy a rendszer nem felderíteni szeretné ellenségeit, hanem maga teremti meg azokat? Hogyan lehetett túlélni a lövések gallytörésre emlékeztető hangját, amelyekről tudják, egy-egy határsértő halálát is jelenti?

Ezek a kérdések, melyeket a könyv maga is felvet, megoldásra vártak, de be kell vallanom, a katarzis elmaradt. Talán az író maga sem akarja, hogy olvasója átélje a megoldást, a katarzist.

Miért volt olyan nehéz olvasni a művet? Nem a történet miatt. Igaz, lassan állnak össze a cserépdarabok egységes egésszé, de a végén már a kapcsolatok, a történések, a helyszínek helyükre kerülnek. Megtaláljuk a fókuszot – Adinát és Clarát, a két barátnőt –, feltérképezzük emberi kapcsolataikat – jelenlegi és volt szerelmeiket és szeretőiket –, és távolról ugyan, de részesei lehetünk a történelmi eseményeknek is. A nehézséget sajátos módon valójában az író jó jellegzetesen lírai alapállása szüli.

A szöveg valójában nem próza, közelebb áll a vershez. És ezt nem föltétlenül tartom erénynek, hiszen nem mindig egyértelmű, mi a célja ennek a versszerűségnek. Néha több oldalon keresztül szinte minden mondatnak azonos szerkezete van, és szinte ugyanannyi – körülbelül másfél sornyi – szó-

tagból áll. Egy hagyományos prózában a szótagszám, a mondat szerkezet ritmikája nem válik fontossá – most azzá lesz. Ez a monotonitás olvasás közben néha idegőrlő is lehet. A múlt és jelen idő váltakozása is újra és újra megakaszt: csak én nem figyeltem eléggé, vagy valóban nem derült ki az idősíkváltás oka?

Nem lenne baj, hogy a szöveg akadályokat gördít elém, ha látnám, hogy merre akar vezetni ez az akadályozottság – ez azonban néha elmarad. Megszoktuk, hogy a prózai szöveg sokkal inkább áttetsző, mint a költői, és amikor megszűnik átlátszónak lenni, azaz a sajátos nyelvhasználat felhívja magára a figyelmet, akkor ki-zökkenünk megszokott olvasási rendünkéből. És ez nem



is baj, ha valami önmagán vagy a történeten túlmutató jelentősége van.

A lírai kifejezőeszközök – hasonlatok, metonímiák – célja az esztétikumon túl az, hogy érzékletessé, nemcsak racionálisan megérthetővé, de átélhetővé is tegyék témájukat. De lehet-e átélésről beszélni, amikor éppen az érzelmek, a dolgok lelki mozgatórugói halottak? Amikor a bemutatott világ lényege az, hogy lélektelen, a lelki rezdülések érzékeltetését célzó eszközök sem lesznek mások, mint fölöslegesnek tűnő díszek, a megértés útjába került, színesre festett kövek.

A külvilág, amit leír, nem tűri a lírát: rozsdás gyárudvar, panellakás, a kosz hangulata lebegi át a szöveget. A lírai, költői alapállás indokolt lenne, ha a szereplők ezzel a végítéletserű világgal szemben fel tudnák mutatni a saját belső világuk színességét – csak hogy ez nem történik meg. Mintha a por, a piszok a lelkekbe is beleivódott volna.

Pedig vannak igazi érzelmek, igazi emberi kapcsolatok: a két barátnő egymás iránti szeretetéről, egyikük besorozott szerelmével való kapcsolatáról tudunk – de

itt a kulcsszó a *tudunk*: ebben a világban az érzés is csak egy ténye a világnak, nem menedék, a tiszta érzelmek csak adatként vannak jelen. A szereplők sem lettek élő személyiségek számomra, megmaradtak *szereplőnek*, sablonoknak – ki tudja, talán épp ez az elidegenítés volt az egyik cél.

Amikor egyre közelebb kerülünk a végkifejlethez, felpeszdül az addigi állóvíz: a rendszer egyre örültebb, egyre tébolyultabban keresi ellenségeit, ezzel azonban egyre közelebb hozza saját bukását is. A főszereplők is egyre aktívabbak – menekülnek, és végigélik Ceaușescu bukását. A történet lezárása azonban szintén nem ad feloldást: semmivel nem éreztem szervezettebbnek, mint Jób könyvének utolsó néhány sorát: ahogy a szenvedések után Jób minden különleges indoklás nélkül, szinte az addigiakhoz képest logikátlanul kap vissza kétszeresen mindent, úgy logikátlan az új korszak rendjének megszületése is. Talán épp azért, mert az agyba és a szívbe ivódott fagy, a lelki halál nem tud elszállni egy pillanat alatt a diktátor bukásával.

Hegedűs Attila

Otthonos evangélium

ROBINSON, Marilynne: *Gilead*. Ford. Pásztor Péter. Magvető, Budapest, 2012.

Hétköznap reggel a templom üvegablakain átáramló fény ugyanolyan foltokat vet a padlóra, mint vasárnap. Ünnepek, évek, történelmi és életkorok lüktető ritmusa az emberé, a kegyelmet nem köti. De beülni a hétköznap reggeli templomi ragyogásba többnyire lelkészek és papgyerekek kiváltsága. Ez a templomi, istenközelit otthonosság számomra már a borítón megjelenik, és végigkíséri a regény valós és szellemi történéseit.

Pedig Gilead – ez a képzeletbeli városka – a tengerentúlon fekszik, és a történelmi háttér is nagyon amerikai. Mégis: a gileadi parókia akár a Kárpát-me-

dencében is lehetne, és az apák és fiak közti szeretettel és meg nem értéssel teljes, gyötrelmes kapcsolatok éppen olyanok, mint a világ bármely részén. Mert a nemzetek és a nemzedékek közti háborúk kiváltó okai eltérhetnek, a fegyverfogás jogosságának és a békekötés lehetetlenségének húsbavágó kérdései megegyeznek, akárhol folynak is a harcok.

Marilynne Robinson magyarul elsőként megjelent regénye, a *Gilead* egyetlen hosszú levél. John Ames, az idős lelkész írja későn született kisfiának szellemi hagyatékként. Gyöngédséggel meséli családjá és a város másik lelkészcsaládjának történeteit, és gyöngédséggel tekint (vissza) a világ ragyogására. „...nem tudom elhinni, hogy amikor elváltozunk, és felöltjük romolha-

tatlanságunkat, elfeledjük halandóságunk és változandóságunk csodálatos állapotát, a nemzés-alkotás és a romlás roppant ragyogó álmát...” „Bárhova fordítod a tekintetedet, a világ ragyoghat, akárcsak az elváltozás, a megdicsőülés.” Az idő múlását érzéletes nélkül szemléli: „Anyád (...) gyakran viseli a kék ruháját. Te kinőtted a piros inged.” „Bárcsak láttál volna erőm teljében.” Tudja, hogy nem fogja látni gyermekét megöregedni, és talán éppen ez a tudás oldja fel a generációs feszültségek örökségét. „Isten áldja meg a szemedet és a hallásodat is, és persze a szívedet is. Bárcsak segíthetnék neked cipelni hosszú éveid terhét. Ebben a fajta apai megelégedésben az Úrnak lesz majd része.” Isten tekintetével tud a fiára nézni, és ezt a tekintetet tanulja akkor is, amikor életének súlyos árnyait cipelő keresztfia hozzá fordul.

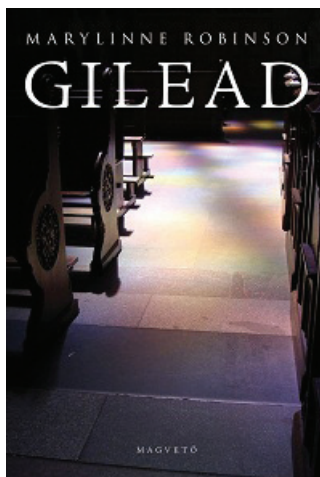
A történetek elmesélését át- meg átszövik a teológiai töprengések. Nem válik szét az élet és az igehirdetés, a hit-tan egzisztenciálisan érint – miközben Ames tiszteletes pontosan tudja, hogy „a tan nem azonos a hittel, csupán eszköz, hogy beszélni lehessen a hitről”. Amikor az üdvösségről, a kegyelem gazdagságáról vagy a szentségekről gondolkodik, nem dohos, könyvszagú kérdésfelvetéseket és eszmefuttatásokat olvasunk, hanem az emberi szívet és lelket mélyen érintő és az életet befolyásoló üzeneteket. „Világéletemben szerettem keresztelni, habár néha azt kívántam, lenne több zubogás és csobogás

a mi eljárásunkban is.” Az öreg pap pontosan ismeri saját gyöngeségeit és gyarlóságait, a féltékenységet, az irigységet, a gyávaságot. Nem ostromozza magát, hanem már kimondásukkal harcol ellenük, és él a megváltás ajándékával – amely az ő gondolkodásában gyógygyógyítás és helyreállítás.

A *Gilead* az evangélium gyakorlata: szól a szentségek kézzelfogható áldásairól és az áldás szentségéről. Az áldó szavak és kézmozdulatok erejéről. A másik felé fordulásról, a figyelmes szeretetből fakadó megbocsátásról. A megbocsátás mindkét felet gyógyító erejéről. Ha öregapja gazzal benőtt sírjaig kell is zarándokolnia, vagy fel is kell vennie egy másik ember életének terheit – csak a megbocsátani és áldani tudó apa tudja elengedni könnyű szívvel a fiát.

Amikor Gedeon hadba vonult Midján ellen, túl nagyra találta a seereget az Úr. Ezért Gedeonnak ki kellett hirdetnie: „*Aki fél és retteg, az térjen vissza, távozzék a Gileád hegyéről!*” (Bír 7,3) „A teológusok megelőző kegyelemről beszélnek, amely megelőzi a kegyelmet, hogy azt elfogadhasuk. Szerintem megelőző bátorságnak is lennie kell, amely lehetővé teszi, hogy bátrak legyünk...” Nemcsak a Midján elleni harchoz kell bátorság – az élethez is az kell: a szeretethez, a bocsánathoz és a bocsánat elfogadásához, a halálunkkal és az életünkkel való szembenézéshez is.

Kertész Eszter



A semmiből

VINCZE Ottó: *Ex nihilo*. Molnár Ani Galéria, 2013. január 16. – március 29.

A belvárosi Molnár Ani Galéria talán a főváros legkisebbeinek egyike. Az alapító Molnár Annamária egy évtizede foglalkozik kortárs művészettel, több külső kiállításnak is kurátora. Vincze Ottó kiállításán két installáció látható, amelyek szinte maradéktalanul ki is töltik a másfél-két lakószobányi kiállítóteret. A nagyobbik térben két, a földtől körülbelül 30 centiméteres magasságban felfüggesztett kék tengerhajózási bója lebeg. Az egyikben a franciakártyáról ismert pikk – felfordított – jele, a másikon egy égő szív sziluettje, az előző motívumhoz hasonló jel látható. A bóják alatt kerek árnyékok hamuból kiöntve, a bennük látható kézzel írt felirat: „creatio” és „ex nihilo”.

A másik mű egy fehér, falnak támasztott (leszakadt?) tábla, rajta az alapsíkból kissé előreugró „nem múlik el soha” felirat, épp csak annyira kiemelkedve, hogy megtartsa valamennyit a betűkre rakódott (világégés utáni?) hamuból, mely a tábla lábánál gyűlik keskeny sávba. A tábla mellé függesztett digitális képkeretben egy énekmutató tábla töredéke, majd egy tolókos emberalak délutáni narancsos napfényben elnyújtott árnyéka jelenik meg, és felhangzik néhány ütemnyi orgonaszó.

Vincze Ottó művészete és azon belül az itt tárgyalt két mű is a konceptualizmus irányzatához kapcsolható. A konceptualizmus az 1960-as években született alkotói irányzat, melynek központjában nem maga a létrejövő mű, hanem az ötlet, a műalkotáshoz kapcsolódó gondolat áll. Az avantgárdhoz hasonlóan ez az alkotói eljárás is gyakran használ hétköznapi tárgyakat, azokat eredeti kontextusukból kiemelve új jelentést kölcsönöz nekik.

Az 1964-es születésű Vincze Ottó festőként kezdte pályáját, később fordult az installáció felé. Az 1990-es években alkotott művei jó része az alapsíkból kissé előreugró síkinstalláció, melyeknek gyakori motívuma a szabásminta, amely sokszor síkinstallációként, a fal

síkjából éppen csak pár centiméterre kiemelkedve kerül kiállításra. Maga Vincze úgy vall erről a motívumról, mint amit *ready-made*-szerűen talált és emelt át alkotásaiba. Az elidegenített, egyszerre emberre utaló és ember nélküli forma szinte a géppel egyenértékű jelentést kap. A személytelenség, gépszerűség mellett azonban csaknem mindig jelen van a humor (pl. *Szezonális Vénusz*, 1998) és bizonyos fajta metafizikus odafordulás, például amikor a *Hordozható csillagkép* (1997) című műben a szabásminta precíz vonalvezetését a mennybolt csillagképeivel állítja párhuzamba, párbeszédbe.



Az emberalak a későbbi alkotásokban is csak elvétve jelenik meg, ellenben az utóbbi évtizedben gyakran találkozunk különféle vizeket megidéző tárgyakkal: mentőövvel, esernyővel, vizespohárral vagy akár az itt is központi szerepbe kerülő bójákkal. Néhány esetben az ezekből a tárgyakkól született függesztéses installációk hatalmas tereket, például irodaházak auláját, gyáracsarnokokat vesznek birtokukba, feloldva, átlényegítve az eredeti közeg minőségét is.

A jelenleg tárgyalt művek *emelkedés-süllyedés* motívuma sem újdonság az életműben, példaként említhe-

tők az *Ereszkedő súlypontok* (2003), a *Kognitív mentés* (2010), az *Alkalmi homlokzatsmink* (2010) vagy a *Pionír*



lendület (2011) című installációk. A játékosság fogalma gyakran előtérbe kerül a Vincze-művek elemzésében (jelen esetben a pikk és a lángoló szív dialógusa lehet rá az egyik példánk).

Korábban a *Faragott kép* (2008) című installáción kívül szinte alig találunk direkt egyházi, vallási utalást. Vincze azonban ebben a művében a szentendrei református templom padjai „itt jártam” típusú bekarcolásainak felhasználásával állít emléket a gyülekezet egykori és mai tagjainak. A kézjegyeket lefotózta, deszkalapra kasírozta, ezeket pedig eredeti

helyüknek megfelelően függesztette fel a hosszanti elrendezésű térben. A falon, az oltárkép helyén egy áldó kéz látható, szintén szabásminta-töredékként megalkotva, de sokkal kevésbé elidegenítetten megjelenítve, mint más szabásmintaképeken.

A jelen kiállításon tárgyalt művekben szintén hangsúlyos szerepet kapnak a direkt egyházi szöveg-, hang- és kép-fragmentumok, amelyek az elmúlással, a semmivel, a vak végzet szimbólumaival helyezkednek szemközt. A lebegő, óriási bóják egyike mintha emelkedne, míg a másik alatti feliratról és a pikk jelről inkább süllyedésre asszociálunk. A teremtés és a megsemmisülés folyamata ebben a műben egyformán semleges, egyforma a súlyuk, a hőmérsékletük, kiegészítik és kölcsönösen feltételezik egymást. A kiállító művész „a modern és a szakrális gondolkodás számára egyaránt legnagyobb talányt jelentő teremtés mítoszával foglalkozik – az anyagtalan és az anyagi közti átmenettel. A Biblia szövegében található »ex nihilo« a semmi anyaggá válására utal, ami nemcsak a vallás szemszögéből, de a művészet esetében is az egyik legfontosabb kérdéskör” – olvashatjuk az előzetesben.

Az *Ex nihilónak* szinte alig van előzménye Vinczénél. Izgalmas kérdés, hogy az alkotói gondolkodás ilyen irányba csupán kitérő vagy egy új szakasz nyitánya az életműben.

Nagy Villő



DIGITALSTAND
www.digitalstand.hu

WWW.DIGITALSTAND.HU

Olvassa a Credo digitális változatát!

Kedvenc lapját számítógépen és iPaden is olvashatja!

»»» Digitális újságok
Gyorsan, kényelmesen, kedvező áron!